İSLÂMCI GELİŞMELER: BİR ÖZELEŞTİRİ

Mustafa Aydın

İslamcılık Modern dönemlerde ekonomik, sosyal, siyasal hayatın tüm alanlarda kendini hissettirmeye başlayan farklı yorum ve anlayışlar sonucunda İslâm alanında da çok yönlü ve önemli gelişmelerin bir sonucudur. Modern kültürün baskısı, yönlendirmesi, kışkırtmaları İslâm'ı alternatifliklerde varolmaya zorlamış ve bunun sonucunda alternatifliklerde varolmanın sorunları ortaya çıkmıştı. Gerçekten de kısaca İslâmcılık denen gelişme başından sonuna pek çok probleme sahiptir. İslamcılık modern kültüre bir tepki olduğu kadar onun içselleştirilmesini de sağladı. Bu makale nodern kültüre tepki ve içselleştirme, içi boşaltılmış kavramlar çerçevesinde İslamcılığı sorguluyor.
Anahtar Kelimeler: İslamcılığın eleştirisi, modernleşme, islamcılık,

Modern dönemlerde diğer bütün dinlerde olduğu gibi İslâm alanında da çok yönlü ve önemli gelişmeler meydana geldi. Farklı yorum ve anlayışlar; ekonomik, sosyal, siyasal hayatın tüm alanlarda kendini hissettirmeye başladı. Şüphesiz söz konusu gelişmelerin bir kısmı, insan fıtratı, dinin doğası gereği olabilecek şeylerdi. Ama bir yandan da modern kültürün baskısı ve yönlendirmesi ve hatta deyim yerindeyse kışkırtmaları söz konusuydu ve bu durum İslâm'ı alternatifliklerde varolmaya zorluyordu. Bunun en önemli sonuçlarından birisi ise alternatifliklerde varolmanın sorunlarını taşımaktı. Gerçekten de kısaca İslâmcılık denen gelişme başından sonuna pek çok probleme sahipti.

İşin gerçeği İslâmcı hareket tüm gelişmelerinin (jenerasyonunun) içinde bir dejenerasyon yaşıyor ve İslâm'ın doğasıyla Müslüman'ın hayatı arasındaki bir açıklık büyüyor. Söz konusu dejenerasyon kısaca "dünyevileşme" olarak ifade edilebilir. İslâmcılık nitelemesi altında yapılanlara veya Müslüman'ın hayatında sergilenenlere, özellikle bir din olarak İslâm'a ait manevi hedefler açısından baktığımızda onunla bağdaşmayan pek çok şey bulabiliriz. Bir kesim insanın hayatında görüp eleştirdiğimiz ekstra çıkarcılığı bir kenara bıraktığımızda da Müslüman'ın dünya tutkusu Kuran ve sünnetle (mesela "Allah'ın sana verdikleriyle ahiret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma" gibi ilkelerle) bağdaşır gözükmektedir. Bir taraftan lüks her geçen gün yaygınlaşırken diğer

taraftan işler, servetler, meskenler vb. hayatın yegane temeli haline gelmektedir. Mevcut düzende doğal olarak bir kısım rizikolar içeren manevi hedefler, aşılması, terk edilmesi gerekli manialar olarak gözükmektedir. Mesela mutlak inanılan İslâmi değerler uğruna, hiçbir iş terk edilebilir değildir.

Örneklendirmek kabilinden söylemek gerekirse sözgelimi Müslümanların dilinde "İstikbal" kelimesi ve bu çerçevede meselâ çocuğuna bir "İstikbal kazandırma" inancı örseleyen bir hayat tarzının içinde mahsur kalma pahasına, gelir getirir bir meslek elde etmek anlamına gelmektedir. Şüphesiz dünya ve bunun gereği bir meslek önemsiz değildir. Buradaki özeleştirimiz, bununla paralel yürüyen bir kaygının bulunmayışınadır. Hem bir taraftan İslâm adına sisteme rezerv konacak, hem de gelecek sisteme bütünüyle entegre edilecek. Müslüman bütün varlığımızı harcayarak bir istikbal kazandırmanın mutluluğu(!) içinde geriye kendi kişisel konumumuzda bile kalamayacak bir nesil bırakıp gidecek. Eleştirimiz böylesi bir tutumadır.

İslâm'ın temel hedefleriyle çelişme, meskenlerin durumunda da kendini gösterir. Geniş bir kesim, genel olarak öte dünyada bir cennet umudu taşıyorsa da, maalesef zımnen cennetin öncelikle bu dünyada olabileceğini düşünmektedir. Çok lüks villalarda, tarikatçı gibi daha bir manen duyarlı olacağı düşünülen kesimde hayret verici bir debdebe gözlenmekte ve aklileştirmenin doğası gereği rahatlıkla içselleştirilip meşrulaştırılabilmektedir. Mesela meşhur bir anekdotla, lüks koltuklara gömülüp, göz kamaştırıcı avizelerin altında sahabelerin çektikleri sıkıntıları konuşup, gözyaşı dökmek, yaşanılan tabloyu meşrulaştırmaya yetmektedir.

Yine buna bağlı olarak Müslüman, bir tüketim toplumu üyesi olmanın bütün özelliklerini sergilemektedir. Varlığını, statüsünü tükettiği malın türü, kalitesi, yerine göre miktarıyla ispatlamaya çalışmaktadır. Araba, kıyafet ve farklı alanlardaki aksesuar bu işin içeriğini oluşturmaktadır. Tabi, bu alanlardaki harcamalar, gereken yere bir yardım yapmaya fırsat bırakmamakta, ruhta zaten gelişmemiş verme duygusunu iyiden olumsuz yönde etkilemektedir.

İslâmcılığın esasen başından beri farklı düzeylerde problemleri vardı. Mesela güncelleştirme çerçevesinde yapılan işlemlerin önemli kısmı bir içerik sorununa sahipti. Adlandırma bunun tipik örneklerinden birisidir. Zaman, mekan, kurum ve kuruluş adlarının İslâmi olması doğaldı. Ama bu aynı zamanda rizikolu bir işti, içeriği doldurulamadığı taktirde geri tepebilecek bir şeydi. Bilindiği üzere bir dönem yaygın bir biçimde Kuran, Sünnet veya İslâm Tarihinde geçen adlar alındı. Bazen hiç ilgisi olmayan yerlerde kullanıldığı için bir etiket konumuna geldi ve içi boşaltıldı. Başından bir çıkar sağlama düşüncesi olmadığında da bu adla bağdaşmayan sonuçlar doğmuş, amaçla araç arasında

garip bir dönüşüm yaşanmış ve böylece pek çok kavram tüketilmiştir.

İslâmlaşma sürecinde geri gidişlerden bile söz edilebilir. Başörtüsü buna bir örnek teşkil edebilir. Hareketin başında geleneksel başörtüsü aşılmış, örtü Kuranda tarif edildiği üzere "saçın bütününü örtecek şekilde, omuzların üzerine kadar indirilmişti." Artık bundan sonra beklenen şey belki de bu örtülerin, fazlaca dikkat çekmeyecek renk ve desende kumaşlardan yapılmasıydı. Ama süreç bunun tam tersi oldu. İnce, yanar döner, daha dikkat çekici, omuzlar üzerine indirme duyarlılığının izole edildiği bir döneme gelindi. Böylece İslâmcılığın sembolü sayılan başörtüsü bile herkesi kapsayacak şekilde genel olmasa bile büyük çapta dünyevileştirilmiş, kapitalizmin üretim-tüketim kalıplarına bir bakıma uyarlanmış oldu. İslâmi setr'in dikkatlerden uzaklaştırma ilkesi, modern kültürün dikkat çekici olmak ilkesiyle yer değiştirdi.

Dünyevileştirmenin Meşrulaştırılması

Burada üzerinde durulması gerekli önemli noktalardan birisi şüphesiz söz konusu edilen dünyevileştirilmenin meşrulaştırılmasıdır. Bu gerçekten önemlidir, çünkü, İslâmcılık adına yaşanan olumsuzluk meşrulaştırıldığı zaman yapılacak fazlaca bir şey kalmamaktadır. Meşrulaştırmanın temel mekanizmasını, Kuran ve sünnetten alınan referanslardan çok içselleştirme oluşturmaktadır. Kuran ve sünnetten alınanlar da bir içselleştirme malzemesi olarak kullanılabilmektedir.

Kısaca içselleştirme, kişinin bir şeyin mantıki gerekçelerini bulması demektir. Bu gerekçelerin bir kısmı aklın kendi iç argümanlarından, bir kısmı dışarıdan, kabul edilen referans sisteminden (mesela bir Müslüman için Kur'an ve Sünnetten) elde edilir. Ne var ki aklileştirmede ortaya çıkan sonuç her halükarda kurgusaldır. Gerçeklik derecesi ne olursa olsun, her haliyle hakikat değildir. Çünkü, ortamın veya konjonktürün etkisiyle siparişe göre üretilmiş bir şeydir.

Bu durum pek çok alanda ve mesela maddi gelişmeler bazından örneklendirilebilir. Başlangıçta Müslümanlar, içinde bulundukları ezilmişliğin de etkisiyle, İslâm'ın maddi yönden güçlü, Müslüman'ın da varlıklı olması gerektiğini kabul ettiler, ekonomik güçlerinin bir araya getirilmesine samimiyetle inandılar. Bu kanaat sermayenin ibadet amacıyla kullanılabildiği gibi argümanlarla desteklenmiş ve sonuç olarak (holdingler de denen) şirketler ortaya çıkmıştı. Ne var ki zaman içerisinde İslâm'ın gücü, Müslüman kimlikli kişinin güç ve yararına dönüştü. Dünyevileşmenin temel esprisi gerçekleşti. Bu holdingleri elinde bulunduranlar, sırf İslâmi duyarlılığa ters düşmekle kalmadılar yer yer

işletmeciliğin de ötesinde bu birikim üzerinde keyfi tasarruflarda bulunmaya başladılar. Mesela herhangi oturmuş bir kapitalist işletmedeki ilgililerin aldığı maaşı, oturduğu villayı kendileri içinde müktesep gördüler. Para yatıranlar, paralarını veya kâr paylarını alamazken, emanetçi konumunda olan bu yöneticiler, altlarındaki son model lüks arabalarıyla dolaşmaya devam ettiler. Yakınlarına yüksek ücretli görevler ihdas ettiler. Bazıları, holdingleri aile şirketine dönüştürebilmek için, her yıl büyük zararlar göstererek tasfiye yolunu seçti; ortaklar sıkıştırınca da "üzerine bir bardak soğuk su için" demekten çekinmediler. Sözün kısası pek çok kişi hilenin kendine göre bir gerekçesini de buldu.

İçselleştirmede sıkça başvurulan yollardan birisi, "Müslüman'ın, Allah'ın nimetlerine herkesten daha layık olduğuna" ilişkin bir yargıdır. Bu arada "Allah, nimetini kullarının üzerinde görmek ister" mealindeki bir hadis de zikredilmektedir. İmkanların Müslüman'ın elinde olması, peşinen onu daha iyi yerlerde harcamak anlamına alınmıştır. Şüphesiz bu yargılar her haliyle doğru değildirler. Müslüman, dünya ile makul ilişkilerinin ötesinde dünyevileşmektedir. Ulusal ve küresel sistem kendi konumu ve kaygıları açısından gelişmeleri siyasallıkla nitelese de Müslümanlar siyasallaşmadı ama dünyevileşti ve bunu fazlasıyla içselleştirdi. Siyasallaşma sistemin, dünyevileşme dinin ve dolayısıyla Müslümanların sorunudur. Müslüman elbette her haliyle dünyadan kaçmaz ama benimserken belli bir seçicilikle, üzerine yaptığı yüklemelerle kabullenir.

Şüphesiz İslâmi gelişmeleri etkileyen en önemli noktalardan birisi de, aklileştirme süreciyle de bağlantılı olarak, çevreye uyum sağlamak ve daha rizikosuz bir hayat yaşayabilmek için İslâmi görüş ve anlayışlarda revizyona gitmek ve bunu gayet tabi bulmaktır.

Revizyonculuk Veya İslâm'ı Yeniden Gözden Geçirmek

Bugün Müslüman'ın önündeki çeldiricilerden birisi revizyonculuktur. Revizyon genelde herhangi bir şeye yeni bir görüntü kazandırma, ortama uygun bir mana verme anlamına gelmektedir. Revizyonculuk denen yeni düzenleme özel talep ve istekleri karşıladığı için, İslâm'ın doğasıyla bağdaşmaz.

Aslında modern dönemlerin din ile ilgili en yaygın söylemlerden birisi, dinin "yeniden" anlaşılması talebidir. Gayet normal gözüken dini yeniden anlama talebi, göründüğü kadar masum değildir. İslâm'ı yeniden anlama iki yönlü bir problem vardır: Bir kere yeniden anlama ihtiyacı, eskiden beri süregelen din anlayışının yanlış olduğu temel kabulüne dayanır. Buna göre tarihsel birikim hatalarla doludur ve bu yeni bir anlayışla aşılmak zorundadır.

Ne var ki eski anlayışın hatalı oluşu da bir şeylere göredir. Bir başka deyişle öteden beri süregelen geleneksel İslâm anlayışı, modern kültürün tespitleriyle bağdaşmamaktadır, o çizgide gelişip evrilememiştir. Şimdi sıkıntı veren bu durum telafi edilmelidir.

Yeniden yorumlama diğer taraftan, talebe uygun, bir başka deyişle Müslüman'ın modern dünyaya uyarlanıp yerini alabilmesi için yapılacaktır. Söz konusu yorum genelde bir modern kültür çözümlemesidir. Burada işlem görüp biçimlenen İslâm'dır, yeniden şekillendiren ise modern kültürdür.

Bilindiği gibi bu tavır tipik bir Protestan harekettir. Protestanlık, 16. yüzyılda Batı kültürünün ulaştığı ekonomik, sosyal, siyasal/ kültürel düzeyle din arasında bir uyum kurabilmek amacıyla gerçekleşmişti; yapılan da daha çok dinin diğer sosyal şartlara uyarlanmasıydı. Böylece Protestanlık, "dinin yeniden anlaşılması modeli" olarak tarihe geçti.

Şüphesiz din her zaman anlaşılmak, özümsenmek zorundadır. Yalın biçimiyle yaşanamaz. Hayatta yer alabilmesi için Sosyoloji diliyle yargılaşmak, normlaşmak ve kurumlaşmak durumundadır. Bütün bunlar insani şartlar içinde olup biter; sürecin bir tarafında dini değerler, diğer tarafında toplumsal şartlar vardır. İçtihat gibi metotlar da bu uyumu sağlıklı biçimde kurmanın yoludur. Ne var ki içtihat genel olarak çoğu münferit hayatın genel akışı içinde ortaya çıkan yeni durumları değerlendirmek için vardır. Bundan dolayıdır ki tarihsel olarak içtihat, hiçbir zaman sürüp giden genel din çizgisini yargılamada kullanılmadı. Halbuki dinin yeniden anlaşılması modern tavrı içtihattan farklı olarak dinin dışında oluşmuş bir başka kültür dünyasına uyarlanma anlamına gelmektedir. Bu yargının en önemli argümanlarından birisi de tarihsel çizginin reddedilmiş olmasıdır. İşin gerçeği eylem kendi içerisinde tutarlıdır; geleneği saf dışı etmeden yeni bir anlayışın oturtulması mümkün değildir.

Son zamanlarda daha belirgin biçimde ortaya çıkan ve Müslüman'ın dindarlığını "gözden geçirme"sini veya kısaca "yeniden değerlendirme"sini dile getiren söylem dinin genel anlamda modernize edilmesi sürecinden daha uç noktada bir harekettir. Dini, şöyle ya da böyle kültürel bir yorumlamadan çok, İslâm üstünden yapılmak istenen bir uzlaşmacılık, bir revizyonculuktur. Burada İslâm'ın yeniden anlaşılması tavrından da farklı olarak, sistemle uyum göstermeyen İslâmi ilkelerin atılması esasına dayanır. Amacı da Müslüman'ın kendini güvenceye almış, çıkarlarını korumuş (!) olmasıdır. Tabi bu yapılırken İslâm açısından hiçbir sorun olmadığı kabul edilir, yapılan iş aklidir ve her şeyin sınırsız bir aklileştirme yolu vardır.

Müslüman bu yeniden gözden geçirme veya yeniden değerlendirmecilikten uzak olmalıdır. Çünkü İslâm orada duran ilkeleri bulunan bir sistemdir. Her haliyle vakıalara uydurulan değil, kendisine uyulandır.

Söz konusu gözden geçirme ilk bakışta bir özeleştiri gibi gözükmektedir. Şüphesiz yukarıda belirtilenler açısından bakıldığında da bir özeleştiri ihtiyacı vardır ve böylesi bir söylem ortalıklarda dolaşmaktadır.Ne var ki hakkaniyete uygun bir eleştiri olmadığı gibi ölçülü bir özeleştiri de gözükmemektedir.

İslâmcılığa Yöneltilen Eleştiriler

Gerçekten de İslâmcı gelişme değişik açılardan değerlendirilmiş; bunların bir kısmı (dışarıdan) "eleştiri" diyebileceğimiz çerçevede gelişirken, diğer bir kısmı (içeriden) "özeleştiri" nitelemesiyle karşımıza çıkmaktadır. Ancak hemen belirtelim ki herhangi bir şeyin eleştirisi bir şeye, aranan bir noktaya göredir. İçeriden ya da dışarıdan, yapılabilecek sağlıklı bir eleştiri, eleştirilenin amaç ve eylemleri arasındaki tutarlılıkta aranmalıdır. Belki de eleştirinin en tutarsızı eleştirileni özel beklentiler doğrultusunda bir kalıba dökmek, sonra bu kalıbı hedef almaktır ki böylesi bir eleştiri uzun zamandır batı dünyası ve onunla çıkarları örtüşen bir kesimin yapa geldiği "Siyasal İslâm" eleştirisidir.

İslâmlaşma ya da yaygın ifadesiyle "İslâmcılık" sosyal, ekonomik, siyasal bir hareket olmasına rağmen Batı kültürünün temsilcileri, biraz da onu mücadele edilebilirlik kalıbına dökmek üzere "Siyasal İslâm" olarak nitelemişler ve eleştirilerini de bu şablon üzerinden yapmışlardır. Hayatın bütününü kapsayan İslâm kültürün unsurlarından sadece birisi olan "Siyaset" özel olarak alınmış ve bir karşıt kutup, bir alternatif güç birikimini ifade etmek üzere sistematize edilmiştir.

Buna göre her türlü İslâmi eylem, ulusal ve küresel siyasete karşı bir güç biriktirme anlamına geliyordu. Aslında senaryo İslâmcılığa her haliyle karşı olan bir anlayış tarafından yazılıyordu. Buna göre Müslümanlar bir devlet peşindeydi; tüm eylemleri devletin dayandığı erki oluşturmaya yönelikti. Hatta açık eylemlerin yanında üstü örtük amaç ve eylemleri de vardı. Bir başka deyişle bulundukları yerlerde bazı niyetlerini gizliyorlardı da. Mesela Türkiye'de ulusal çerçevede açıkça dile getirmeseler de din ile ilgili saydıkları (mesela) hilafet ve saltanat gibi kurumları ihyaya çalışıyorlardı.

Batı kültürünün genel kurgusal yönüne bağlı olarak çoğu kere (hikaye, roman, piyes ve benzeri her türlü senaryo gibi) İslâmcılık senaryosunun da bitirilmeye ihtiyacı vardı. İnsan, toplum, hayat, sosyal sistemler, bir yerde gelip bitiyordu. Bu çerçevede mesela insanın, liberalizmin, tarihin, ideolojinin ve daha başkalarının bir sonu olduğu gibi Siyasal İslâm'ın da bir sonu vardı. Üstelik Siyasal İslâm başarısızlıkla bitmiş oluyordu. Bunun en önemli delili de bir siyasal amaçla yola çıkan ve bir İslâm devleti kurmayı hedefleyen hareketin,

bunun gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını görünce bundan vazgeçmiş olmasıdır.

Burada bizim için önemli olan nokta, eleştirinin, ulusal ve kültürel sistemin kendi kaygılarına göre yapmış senaryoyu yine kendisi açısından bir çözüme götürmüş olmasıdır. Öyle ki kullandığı deliller, kendisinin önceleđiği delillerdir. Mesela İslâmcılığın eğer bir devlet hedefi var idiyse bu; modern kültünün bir ulus-devlet diktesinden başka bir şey değildir. Daha sonra bu hedefin önemini yitirmesi de, İslâmcılığın yolunu şaşırmasıyla değil, (mesela) konjonktürle kendine özgülükler arasındaki farkı görebilmesiyle açıklanabilirdi.

Tabii bütün bunlarla anlatılmak istenen şey İslâmi gelişmelerin problemimiz olduğu, Müslümanların hep sağlıklı bir çizgi boyunca ilerledikleri değildir. Müslümanların ve özellikle de çağımızda kısaca İslâmcılık olarak nitelenen gelişmelerin bizzat İslâm açısından eleştirilebilecek ciddi problemleri vardır. Yani ulusal ve küresel sistem açısından değil, İslâm'ın tabiatı ve nihayet Müslüman açısından "özeleştiri" denilebilecek bir değerlendirmeye ihtiyaç vardır.

İlgi çekicidir ki yukarıda söz konusu edilen eleştirinin yanında son zamanlarda yoğunluğu gittikçe artan bir "özeleştiri söylemi" ile de karşı karşıyayız. İçeriden gelmesi itibariyle "öz" olarak nitelenen bu hareket aslında dayanak noktası, "dışarıda" kaldığı için özeleştiriden çok eleştiri niteliği taşımaktadır. Argümanları da hakkaniyete dayanmayan bu değerlendirmede tabir caizse Müslüman kendi boğazını sıkmaktadır.

Özeleştiri Denen Şey

Müslüman olmakla birlikte "İslâmcı" olmadığını söyleyen geniş bir kesim, İslâmi camiada meydana gelen gelişmelere eleştiriler getirmekte, bu çerçevede yaşanan sıkıntıları, bizzat kendileri veya başkaları tarafından İslâmcı olarak nitelendirilen kişi veya kesimlere ithamlar yöneltmektedirler.

Özellikle 28 Şubat sürecinde meydana gelen sıkıntılar karşısında bu "özeleştiri" (!) en somut örneklerini vermiştir. Söylenenleri sadeleştirdiğimizde aşağı-yukarı denen şey şudur: "Ben güçlüye bir şey diyecek durumda değilim. Güçlü mutlak haklıdır. Ben bulunduğum konum itibariyle mağdura bir şeyler söyleyebilirim. Bütün bunları mağdur hak etmiş olmalıdır. Müslüman'ın yapacağı şey, nerede yanlış yaptığını bilmektir."

Şüphesiz İslâm adına da yapılsa bu eleştiri belli bir hatanın belirtilmesinden çok bir şey yapmadan bir yerde durup durmamaya yöneltilen bir itiraz gibidir. Yani "rahatça oturmak varken hareket ediyor ve huzurumuzu kaçırı-

yorsunuz" gibi bir anlam taşımaktadır. İslâm açısından neler kazanılıp neler kaybedildiğine ilişkin hiçbir argüman taşımamaktadır.

Kaldı ki bu (öz) eleştiri adalet ve hakkaniyet ölçüleriyle de bağdaşmaz. Çünkü güçlü, güçlü olduğu için haklı olamaz ve müdahale gerekçeleri genel geçer sayılamaz. Sözgelimi 28 Şubat müdahalesi Müslümanların alternatif bir cemaat oluşturmasından ve özellikle Refah Parti hükümetinin bir dini düzen getirme niyet ve girişimlerinden kaynaklanmadı. Aksine bu müdahale, söz konusu partinin başlangıçtaki söylem ve iddialarından vazgeçip sisteme boylu boyunca entegre olduğu, sistemle arasındaki farkın herhangi bir siyasal parti iktidarının farkı kadar bile kalmadığı bir konumda yapıldı. Başbakanlık konağında tarikat şeyhlerine iftar yemeği vermek, kara yoluyla hacca izin vermek gibi gerekçeler sistemi alaşağı ediyor varsayıldı. Dolayısıyla, fevkalade yüzeysel bir bakışla "ey İslâmcı Parti nerede yanlış yaptığını bir düşün" demenin hakkaniyetle bağdaşır tarafı yoktur. Çünkü burada müdahalenin bir mutlak gerekçesi veya ölçüsü olmadığı için, özeleştirinin oturtulabileceği bir yer bulunmamaktadır.

Üzerinde durulan ve öz olarak nitelenen eleştiri daha çok siyasal içerikliydi, ulusal ve küresel sistem bazındaydı. Kanaatime" İslam açısından" sayılabilecek bir özeleştiri salt İslâmi ya da en azından "toplumsal" olmak durumundadır. Yani İslâmcılık olarak nitelenen hareketin nereye geldiği, kazanımlarının ve kayıplarının ne olduğu noktasında düğümlenmek zorundadır. Hemen belirtmeliyiz ki toplumsalın önemi İslami yaşayışın örnekliği bakımındandır. Çünkü üretilen prototip fevkalade önemlidir, salt İslami olmasa bile Müslüman cemaatin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerçekten de özeleştiri çerçevesinde kullanılan en önemli argümanlarından birisi İslâmcıların iyi örnekler oluşturmadıklarıydı. Çoğu Müslüman çevrelerden gelen bu eleştiriye göre İslâmcı olarak nitelendirilebilecek "bu kişi, kurum ve çevreler genelde sahtekar ve çıkarcıdırlar; üstelik sakallı ve başörtülüdürler de. Çıkarcılıklarının en önemli delili de holdingcilikleridir. Bunlar çerçevesinde büyük soygunlar yaşanmıştır. Öyle ki bunlarla güncel hayatta sağlıklı ilişkilerde bile bulunulamaz.". Bu söylem bazen o kadar ileriye götürülür ki günlük hayatta laikler daha dürüsttür ve onlarla ilişkilerde bir problem yaşanmamaktadır. Bazen bu tema marjinal noktalarda bile dillendirilir ki çıkarcılığın da ötesinde dünya ile kurulan her ilişki İslâm'dan bir sapma olarak değerlendirilir: "Sakalla cep telefonu, başörtüsüyle araba kullanıyor" önermelerinde olduğu gibi.

Aslında ileri sürülen bu iddiaların yukarıda söz konusu edildiği üzere, ilkece doğru olan yönleri vardır. İslâmcı kesimde de çıkarcılar türemiştir,

hakkaniyeti gözetmemekte, dost ahbap işi yapmaktadırlar, kendilerine teslim edilen emanetlere riayet etmemektedirler.

Ne var ki burada da, özeleştirinin kuralları çalışmamaktadır. Belki uç bir ifade olacak ama yine de belirtmeliyiz ki eleştiride kullanılan argümanlar, şöyle ya da böyle eleştiriciler için de geçerlidir. Mesela iyi bir örnek oluşturmama, çıkarcılık ve hakkaniyet dışı davranma ilkeleri böyledir. Bir kere bu eleştiriler öyle görünümüne rağmen İslâmi bir duyarlılık taşımamaktadır. Gerçi "sakallı ve başörtülü" argümanında bunların olumlu birer sembol oldukları ve haklarının verilmediği kabulü vardır. Ne var ki eleştirinin sahibi, bu İslâmi prototip sembolü belli olumsuz arke-tiplere ciro edilivermekten çekinmediği gibi kendisi de bir prototip olma arzusunu taşımamaktadır.

Elbette savunulur tarafı bulunmayan çıkarcılık konusunda da benzer bir durum vardır. Sanki siyasal kutuplara ayrılınmıştır ve sorun, kimin daha çok çıkar sağladığı noktasına gelmiştir. Çünkü İslâm adına ön plana çıkmış hiçbir kaygı gözükmemektedir. Sanki beklenen bir gerekçenin bulunmuşluğunun mutluluğu yaşanmaktadır.

Üstelik eleştiri hakkaniyet ilkesinden de yoksundur. Laiklerin, Kemalistlerin, İslâmcılara göre daha dürüst olduklarına ilişkin görüş de bir hayli su götürür. Son altı yılda (28 Şubat Hareketinin toplumu sindirip soyguncuya zemin hazırladığı bir ortamda) ülkenin yaşadığı soygunda, İslâmcılara düşen pay, laiklerin (İslâmcılığın dışında kalanların) yanında devede kulak kalır. Ülkenin bütçesinin 40 katrilyon olduğu bir dönemde sadece bir kişi hortumladığı banka ve bazı resmi kuruluşlar üzerinden bir katrilyon götürmüştü.

İslâmcı çıkarcılık genellemesi İslâm'a dayalı geniş bir dayanışma olgusunu da yaralamaktadır. Bu söylem; camiden sağlık ocağı yaptırmaya, bir ihtiyaç sahibine destek vermeye kadar, her türlü yardım ve hizmetin karşılıksız yapılmadığı şeklindeki bir laik eleştiriyi güçlendirmektedir ki bu genel geçer bir yargı değildir. Aslında çıkarcılık İslamcılıktan çok bir sistem sorunudur. Bir kurulu düzen vardır ve diğer insanlar gibi Müslüman da bu kurulu düzenin bir parçasıdır. Hatalar, laik- Müslüman, sistemden kaynaklanan bir ortak sorundur. Bundan dolayıdır ki İslamcılık hesaba katılmaksızın da vurgun ve soygunlardan söz edilebilir. Sistem ne olursa olsun Müslüman'ın dürüst olması gerektiği doğrudur. Ama yine de İslâmcılığa yöneltilebilecek bir eleştiri hareketin doğrudan kendisiyle ilgili olmalıdır. Esasen eleştiri İslâm açısından yapılmayacaksa bu gerekçeler doğrudan İslâmcılığın bir özeleştirisi olamazlar.

Tabi burada yapmak istediğimiz şey, özellikle laik cephedeki hortumcuya karşı İslâmcı çıkarcılığı savunmak değildir. Aksine, oluşumu itibariyle çıkar-

cılığın bir sistem sorunu olduğu burada bir laik-İslâmcı ayrımının gerçekçi olmadığıdır. Örneklendirmek gerekirse, şekil ve içeriğinde, yol ve yordamında farklılıklar olsa bile elinin altındaki bankayı boşaltmakla, yöneticisi bulunduğu holdinge el koymak arasında elbette bir fark yoktur. Ancak bu öncelikle sistem boyutunda yapılabilecek bir eleştiridir. Yani hata sistem ve onun insan tipiyle ilgilidir ve dolayısıyla İslâm ile ilintiye getirilmeden de böyle bir değerlendirme yapılabilir. İslâm açısından özeleştiri, Müslüman'ın ve özellikle modern çağlarda İslâmcı olarak nitelen kesimin hareket tarzının (eylem ve söylemlerinin) ne dereceye kadar İslâm ile örtüştüğü, bir başka deyişle bu eylemlerin ne dereceye kadar İslâmi sujeye uygun olduğudur. Gerçekten bu açıdan bakıldığında ciddi bir sorun vardır. İslâm'ın gösterdiği hedeflerle, Müslüman'ın yaşantısı arasında esaslı bir açıklık bulunmaktadır.

İslâm'ın ve Müslüman'ın Konumu

Gerçekten de günümüzde genelde İslâmi gelişmelerin, özel olarak Müslüman'ın problemleri vardır. Bu problem kısaca "dünyevileşme" kavramında özetlenebilecek bir dejenerasyondur. Şüphesiz birileri Müslüman'ı statüko açısından daha bir baskı altında tutabilmek için eleştirmektedir, ancak bunların önemli bir kısmı hakkaniyet ölçüleriyle bağdaşmamaktadır. Özeleştiri olarak nitelen değerlendirmelerin büyük bir kısmı da bir ölçüden yoksundur ve çoğu kere Müslüman'ın bizzat kendini sıkboğaz etme anlamı taşımaktadır.

Müslüman bu konuda duyarlı olmalı, İslâmcı eleştirisini İslâm açısından yapmalıdır. "Bunlar" ya da "Onlar" diye başlayan bir eleştirinin duyarlılığından söz edilemez. Çünkü şu ya da bu fiili duruma veya herhangi bir ilkeye dayandırılmayan eleştirinin sahibi, olaya bir başka kamptan bakıyor demektir. İleri sürülen argümanlar da ekibine destek malzemesi gibi gözükmektedir. Müslüman bu durumdan mutlaka kaçınmalıdır.

Tabi Müslüman kendine bir çeki düzen vermeli, hiçbir biçimde (iyi bir prototip çizemese de) kötü örnek olmamalıdır. Hele sahtekarlıktan ve çıkarcılıktan uzak kalmalıdır. Unutulmamalıdır ki inanmayanlar, Peygamber (s.a.s) ve yakınlarını, akılsız, büyülenmiş, uğursuz, bozguncu, çıkarını bilmeyen bir deli gibi sıfatlarla nitelemişlerdi. Davaya tutkunluklarıyla deli, kurulu düzene terslikleriyle bozguncu, inandıkları değerler uğruna yaşadıkları maddi kayıplarıyla çıkarını bilmez olarak görülmelerinin her şeye rağmen bir anlamı vardı. Ama düşmanları, hiçbir zaman onların yalancı ve çıkarcı olduklarını iddia etmediler. Maalesef bugün İslâmcı olarak nitelen bazı kişi ve kesimler çıkarcı ve sahtekar olarak nitelenebilmektedir ki bunun her haliyle bir itham olduğunu söylemek mümkün değildir.

Müslüman, içinde bulunduğu rizikolardan kaçabilmek için, İslâmı revizyona tabi tutmayı hiç düşünmemelidir. Kişi elbette hayatını gözden geçirmeli, eksiklerini bilmeli, ama bu gözden geçirme işlemini İslâm üzerinden yapmamalıdır. Sonuç olarak unutulmamalıdır ki din Allah'ındır ve hiçbir toplulukla mukayyet değildir. Müslümanların tüm sorunlarına rağmen gelişmesini sürdürmektedir.